

Co se do příručky o Merkurech 1851 nevešlo

V minulém čísle Filatelie vyšla závěrečná část příručky a katalogu Radomila Květona věnované prvním novinovým známkám světa – rakouským Merkurům. Přinesla ucelený přehled o této rozsahem nevelké emisi, z níž zejména „základní“ známky v modré barvě vyšly v obrovském nákladu a mnoho se jich dodnes nachází ve sbírkách i dosud „neobjevených“ souborech známek. V českém jazyce vlastně poprvé jsme se mohli seznámit s velmi podrobnou specializací, jak se za více než půldruhého století sbírání známek tohoto vydání vyvinula, navíc v podobě a rozsahu, které zřejmě nemají srovnání ani v mezinárodním měřítku.

RADOMIL KVĚTON – FRANTIŠEK BENEŠ

I když příručka Merkurům 1851 věnovala pozornost z mnoha hledisek, samozřejmě nemohla postihnout všechna, a tak se k tématu čas od času budeme vracet v reakci na podněty a připomínky čtenářů. A nepůjde jen o nejrozšířenější hodnotu v modré barvě, ale i o nepochybně vzácnější známky dalších barev tohoto vydání. Potěšitelnou skutečností totiž je, že se z něj v tuzemských sbírkách nacházejí i skutečné rarity, které v jiných, rovněž filatelisticky rozvinutých zemích nenajdeme. Nejde přitom jen o sbírku státní, konkrétně pražského Poštovního muzea, ale i o sbírky soukromé, z nichž jsme mohli vidět ukázky na výstavách, například Praga 2018, Biennale 2020, Liberec 2022 – a další nepochybně budou představeny při jiných obdobných příležitostech. Tedy nejen slavné Mauricie Post Office 1847, ale i velevzácné Merkury z poloviny předminulého století jsou důkazem, že v České republice je filatelie rozvinuta na všech úrovních, včetně té – bez přehánění – světové.

Dnes se zaměříme na jedno z témat, které v příručce s ohledem na rozsah nebylo dopodrobna rozvedeno. Upozornil na něj známý a úspěšný sběratel a vystavovatel Zdeněk Filípek z Břeclavi, v jehož sbírce se nachází mimořádný soubor prvních novinových známek. Už v roce 2018 jsme se na Světové výstavě v Praze mohli seznámit s jeho kompletním (100-kusovým!) archem modrých Merkurů, který tak o celé dvě desítky známek překonává legendární 80-blok z Poštovního muzea. Nyní se ukázalo, že k němu doplnil další položky tohoto vydání, konkrétně nepoužitou dvojici žlutého a růžového Merkura. Jde tedy o sběratele, který k této emisi rozhodně může co říci. Jeho připomínka směřovala k problematice nově nanesených lepů u těchto vzácných známek. V dalším textu tedy budeme pojednávat především o žlutých a růžových Merkurech.

Z historického hlediska největší odborník na první vydání novinových známek Edwin Mueller ještě ve svém katalogu z roku 1952 tvrdil, že nejsou známy žádné nepoužité exempláře s původním lepem. O šest let později, už i jako obchodník s nejvzácnějšími známkami klasické Evropy, vydal katalog nezoubkovaných vydání tohoto období, ve kterém se objevuje i ocenění těchto známek. O jejich vzácnosti svědčí i cenové záznamy, které jsou pro nepoužité známky s původním lepem až 5x vyšší než nepoužitých bez lepu nebo s lepem nepůvodním.

Dnes je situace taková, že Ulrich Ferchenbauer v příručce z roku 2008 hodnotí známky s původním lepem cenou záliby (LP). Katalogy ANK a Michel sice uvádějí jejich ocenění, z něj vychází i katalogová část nové příručky, ale jejich výskyt na trhu je tak minimální, že není možné jejich správnost ověřit na základě dosažených cen. Přesto je cena známek v kvalitě ★ uváděna jako zhruba 3x vyšší než stejných známek bez lepu.

Obr. 1: Žlutý Merkur – nepoužitá známka s původním lepem.

Na obr. 1 je žlutý Merkur s původním lepem, nabídnutý v neveřejné aukci firmy Merkurphila. Silně lámatý původní lep při svém vysychání způsobuje ze zadní i přední strany známek zjevné deformace (pokrčení nebo až polámání papíru). To byl také důvod, proč sběratelé často tento původní lep odstranili (nebo nechali odborně odstranit) a známku ponechali bez lepu, nebo na ni nechali nanést lep nový, který nežádoucí krčení a lámání papíru nezpůsoboval.

Nezapomínejme přitom, že se to dělo v dobách, kdy lep jako takový stál na okraji zájmu naprosté většiny sběratelů i obchodníků, kteří u vzácných neupotřebených kusů klasických vydání pozornost věnovali jiným součástem známky, zejména střihu, provedení tisku, odstínu a zachovalosti barvy, a samozřejmě nepoškozenosti papíru. Nešlo přitom jen o známky klasické. Například i relativně novodobá německá vydání Ostropa 1935 nebo Zepelinové 1936 (obr. 2) byly

opatřeny „problematickým“ lepem, který poměrně rychle zhnědnul, a hlavně způsoboval zkrěhnutí a lámavost papíru, takže bylo brzy sběratelům doporučeno, aby jej odstranili (odmočili).

Obr. 2: Německé zepelínové známky z roku 1936 s původním lepem, který v průběhu doby silně zhnědnul a způsobil i zahnědnutí přední strany. Přestože papír obou známek nenesl jinak běžné stopy lomů (zjevně v důsledku toho, že známky byly uchovávány v optimálním prostředí z hlediska vzdušné vlhkosti), už ono zhnědnutí bylo a je považováno za poškození.

Katalogy u obou těchto německých vydání tradičně vedou jako standardní stav „bez lepu“ – (★). Známky s původním lepem, u nichž se projevoval jeho zhnědnutí (a popř. i polámaní), pak nejen nejsou dražší, ale jsou naopak považovány za poškozené.

A jiný příklad: Aby na Floridě (či jiných místech s podobným klimatem) zabránili zhnědnutí papíru v teplém a vlhkém podnebí, mnozí sběratelé odstraňovali lep ze svých známek ještě ve 20., 30. a dokonce i 40. letech minulého století – a někteří to dělají dodnes!

Důvodu úmyslného odstraňování praskajícího původního lepu se naše příručka věnovala na s. 31. Pro nepoužité novinové známky platí totéž, co pro první výplatní známky vydání 1850 tištěné ve stejné tiskárně. Nepoužitý lepem bez jakýchkoli znaků znehodnocení a bez původního lepu jsou dnes jednotně označovány symbolem (★), a to bez ohledu na to, zda jsou bez lepu, nebo na ně byl nanesen dodatečně nový lep. K tomu Z. Filípek podotýká:

„V klasické filatelii je znám především z anglických zemí pojem redistribuční lep. Souvisí to se skutečností, že původní lep některých klasických známek obsahoval různé přísady, jejichž přítomnost způsobovala, že lep měl tendenci se po vysušení lámat a tím mačkat papír, a to viditelně i z tiskové strany. U některých hodnot stejných vydání byl použit lep kvalitnější a nelámavý, vedle silně lámavého. Proto se v minulosti přistupovalo k tomu, že se silně lámavé lepy buď částečně nebo zcela odstraňovaly a byly nahrazeny novými (částečně nebo zcela). Důvod byl především estetický a neznamena to hned padělání lepu z ekonomických důvodů.“

Šlo o přímou reakci na to, že v příručce byl na s. 31 označen nově nanesený nepraskající lep za padělaný (obr. 3).

Padělek je podle obecně přijímané definice **předmět, který se vydává za jiný**, obvykle cennější. Jeho původce je padělatel a jeho činnost je označována jako padělání. Tedy není podmínkou označení předmětu za padělek (v našem případě nově nanesený lep na nepoužitou známku bez lepu) jeho vyšší cena (zhodnocení ceny známky jako celku).

Paděláním lepu se zabývají napodobitelé nejrůznějšího stupně dovedností – a podle toho také vý-

Obr. 3: Žlutý a růžový Merkur – nepoužité s nepůvodním lepem.

sledky vypadají. Pokud je nanášen v celé ploše známky, nutně dochází – i když třeba jen k minimálnímu – zatečení lepu do hrany papíru a někdy až na okraj přední strany. Proto padělatelé u nezoubkovaných známek jejich okraje v potřebném rozsahu oříznou, čímž je ovšem samozřejmě zúží.

Autor příručky důsledně vycházel z atestů U. Ferchenbauera z roku 2015, jejichž kopie měl k dispozici. Ferchenbauer v nich označil stav diskutovaných známek jako (★), s dodatečně naneseným nepůvodním lepem. Předpokládáme, že tento renomovaný znalec měl nejen dostatečné zkušenosti, ale i všechny technické prostředky k tomuto tvrzení.

Vedle toho – podle informací uvedených v časopisu Merkur-Revue č. 6/2022 – byly na uvedené známky v letech 2001 a 2002 vystaveny atesty se závěrem opačným, tedy že jde o nepoužité známky s původním lepem, a to znalci E. Dienou, J. P. Bachem a M. Eichelem.

Vznikla tak poměrně složitá situace, z níž jednoznačně vyplývá nutnost zvýšené opatrnosti filatelisty-investora při nákupu podobných položek a ochota přijetí určitého rizika, které představují tak rozdílné znalecké závěry, jako je tomu v uvedeném případě.

Tím se ale dostáváme k otázce, kterou si zjevně v souvislosti se vzácnými exempláři Merkurů dosud nikdo nepoložil (nebo o tom alespoň nevíme). Podle našeho názoru vytváří estetický vzhled známky především její obrazová strana, a ne rub. Je tedy sběratelsky hodnotnější – a tedy dražší – exemplář se zkrěhlým papírem v důsledku vysychání původního lámavého lepu, tedy kus s výraznými lomy a zvrásněními viditelnými i z přední strany, nebo stejná známka bez lepu a bez takových vad?

Na to by nám nejlépe odpověděly tržní výsledky, vyhodnocené na základě dlouhodobého sledování. Takové výsledky však k dispozici nemáme – a stejně jsou na tom zjevně i autoři katalogových záznamů. Ti v případě Merkurů očividně mechanicky přebírají praxi zavedenou u pozdějších emisí, tedy že známky s původním lepem jsou automaticky výrazně hodnotnější než stejné kusy bez lepu, nebo s lepem dodatečně naneseným. To je ale srovnávání nesrovnatelného, už proto, že tyto novější známky zpravidla nebyly opatřeny tak výrazně lámavým lepem, způsobujícím jejich závažná poškození.

Podle našeho názoru by proto v případě vzácných Merkurů bylo třeba objasnit, zda se u nich vyskytují **exempláře se zaručeně pravým** (tedy původním) „nelámavým“ lepem, jehož přítomnost **nezpůsobuje poškození papíru**. Pokud ano, pak tyto známky nepochybně tvoří nejvyšší kategorii v této skupině. Nám však takové známky nejsou známy, a tak v této fázi poznání nemůžeme vyloučit, že prostě neexistují, nebo se nedochovaly.

Známy jsou nám jen **exempláře s původním „lámavým“ lepem**, které jsou v důsledku toho v různé míře **poškozeny polámaním**.

A vedle toho známky **bez lepu** nebo **s lepem nepůvodním, s nepoškozeným papírem**. S velkou pravděpodobností jde o známky poštovně použité, uniklé znehodnocení, z období jejich vypotřebování v hodnotě modrých Merkurů, smyté z dokladů poštovního provozu. Zda tomu tak opravdu je, však při současném stupni poznání neumíme bezpečně určit.

Poslední skupinu pak tvoří známky **bez lepu** nebo **s lepem nepůvodním, s poškozeným papírem**, a to v důsledku toho, že původní lámavý lep byl odstraněn pozdě, až po vzniku a zjištění těchto poškození (polámaní, což pak bylo někdy s různým úspěchem zahazeno reparováním).

Uvedené kategorie jakosti bychom mohli různě řadit a nadřazovat jednu druhé, šlo by však jen o akademické úvahy. Jediní, kdo mohou správně zodpovědět

otázku jejich ceny, jsou sběratelé, kteří se o takové známky zajímají a jsou ochotni a schopni si je koupit, nebo alespoň o ně aktivně soutěžit v dražbách. Jde však o tak zřídka na trhu se vyskytující rarity, že ověřitelných údajů o jejich **skutečné ceně** ve vztahu k jejich **skutečné jakosti** máme jen málo – zvlášť když situaci navíc komplikuje rozdílnost popisu stavu lepu v atestech jednotlivých znalců (jako je tomu v našem případě).

V této situaci nelze tvrdit, že existuje jen jeden správný názor. Podle některých filatelistů u vzácných neupotřebovaných Merkurů přítomnost lepu nehraje zdaleka tak velkou roli, jaká je v cenových záznamech některých katalogů zdůrazněna. U rarit tohoto typu (navíc zatížených nejednotností v posuzování pravosti lepu v atestech předních znalců) závisí prostě na konkrétním sběrateli, zda dá přednost jakosti posuzované z přední strany známky, tedy známce zepředu bezvadné, byť bez lepu nebo s lepem naneseným dodatečně, před známkou zepředu částečně poškozenou, s lepem označeným znalcem jako pravým.

Závěrem je třeba zopakovat starou zkušenost, že znalecké poznání se v průběhu doby vyvíjí, a tak není vyloučeno, že v budoucnu budou k dispozici dostupné neinvazivní metody zkoumání pravosti a původnosti lepu, jež s konečnou platností rozhodnou, kteří ze znalců měli v této otázce pravdu. ■

POZNÁMKA NA OKRAJ

Předchozí článek se věnuje lepu vzácných hodnot prvních rakouských novinových známek, s nimiž se však naprostá většina sběratelů nikdy nesetká. Podrobně v něm je vysvětleno, že mnohdy šlo o lep, jehož chemické a/nebo fyzikální vlastnosti způsobovaly časem poškození papíru známek, takže jej sběratelé raději odstranili, a popřípadě nechali nahradit lepem jiným, s nímž už tato rizika nehrozila. K tomuto účelu byly použity (a jsou používány dosud) lepy různého složení a původu. Jednou z možností bylo nahradit odmočený původní lep (často šlo o klišé nanesený v silné vrstvě) vhodnějším lepem získaným z jiné dobové známky, samozřejmě výrazně levnější. V našem případě tedy lep z modrého Merkura rozmočili a přenesli ve slabé vrstvě na Merkura vzácnější barvy. Pro takový postup je někdy používán výraz „redistribuční lep“. Možností je však samozřejmě mnohem více, až po tu, že je na známku bez lepu nanesen lep svým složením zcela současný - což už je nesporně třeba označit jako padělatelský zásah bez jakýchkoli příkras.

Problémy s nevhodným lepem se však neomezují jen na klasické období, v předchozím článku jsou zmíněna dvě německá vydání ze 30. let a našli bychom i novější příklady. O jak vážný problém může jít si teď ukážeme na příkladu aršíku OSTROPA, který se u nás poměrně běžně vyskytuje.

Katalog Michel o něm uvádí: „Protože lep aršíku obsahoval vysokou hladinu kyseliny sírové, bylo doporučeno jeho okamžité odstranění. Katalogová cena se vztahuje na kusy bez lepu, s lepem je dražší.“

Jak však aršíky s lepem vypadají si ukážeme dále.

1935, 23. Juni. Blockausgabe: Osteuropäische Briefmarken-Ausstellung „OSTROPA“, Königsberg. □ Prof. Marten; SITDr.; Papier mit Bogenrand-Wz.; Marken Wz. 5; gez. K 14.

Wz. 5 Deutsch-Ordenskreuz

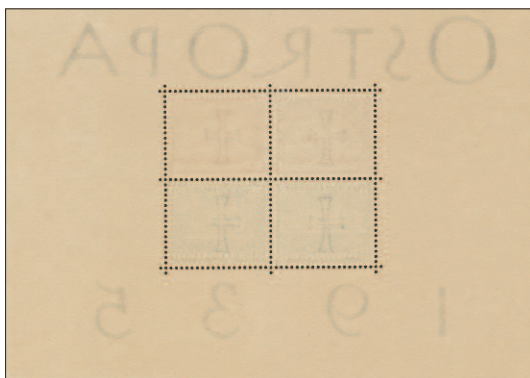
en) Schloss Allenstein, Karte Ostpreußens
ep) Königsberger Schloss, Ostpreußen-Schild
eo) Tannenberg-Denkmal, Adler
er) Schloss Heilsberg, Eichenblatt

				(*)	Ⓢ	✉
576	3 (Pf)	lebhaftrötbraun	en	45,—	50,—	140,—
577	6 (Pf)	schwarzbläulichgrün	eo	45,—	50,—	140,—
578	12 (Pf)	karmintrot	ep	45,—	50,—	140,—
579	25 (Pf)	schwärzlichkobalt	er	45,—	50,—	140,—
Block 3	(148 x 104 mm)			1300,—	1100,—	1300,— ^{*)}
			FDC			1500,—

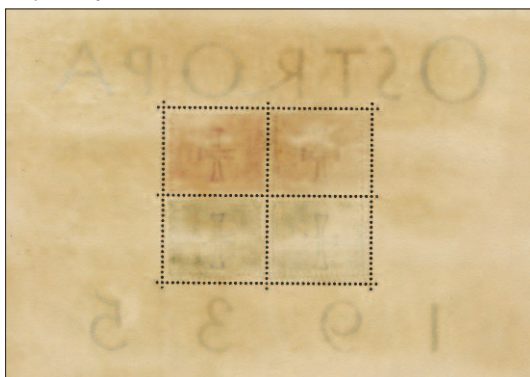
*) Die Preise gelten für den Ⓢ „KÖNIGSBERG (PR) OSTROPA“; Tagesstempel und andere Ⓢ seltener
**) Der Preis gilt für leicht überfrankierte Belege mit Sonderstempel der Ausstellung.

Postpreis 1,70 RM

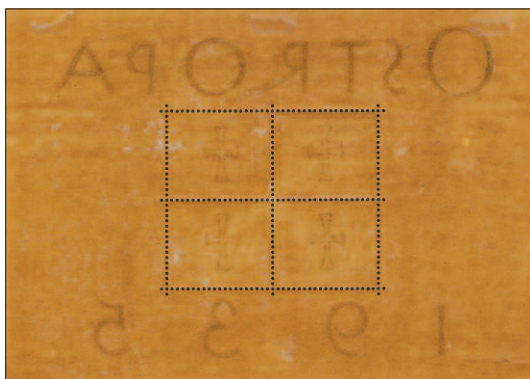
Da der Gummi des Ostropablocks teilweise stark schwefelsäurehaltig war, wurde die sofortige Entfernung empfohlen. Die Preise bei MiNr. 576–579/Block 3 gelten für mehr oder weniger bräunlich verfärbte Stücke ohne Gummierung; völlig unbeschädigte Blocks mit völlig erhaltener Originalgummierung rechtfertigen deutliche Preisaufschläge.

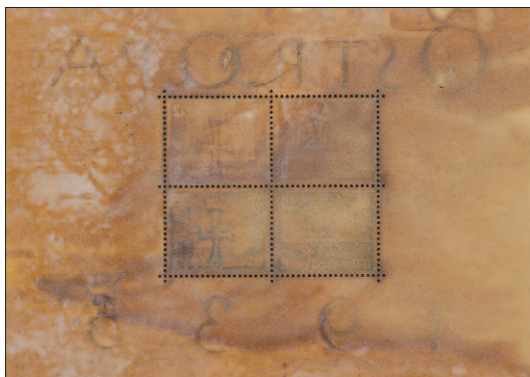
Aršík, z nějž byl zjevně nedlouho po vydání odstraněn lep a díky tomu se dochoval v bezvadném stavu.

Aršík, z nějž byl lep odstraněn později, kdy už v něm obsažené škodlivé látky částečně poškodily papír.

Aršík s původním lepem, zjevně uložený ve vhodném prostředí, přesto jeho lep silně zhnědl a ztmavil i papír.

Aršík s původním lepem, zjevně uložený v nevhodném prostředí, silně poškozený. Kromě nehezských skvrn a prostoupení lepu v místech nápisů tvořených průsvitkou, hrozí i vypadnutí středů písmen „O“ a číslice „9“.